מחוון למורה

מחוון: בין גנב לשומר, ובין חזק לחלש: "כי חנון אני"

1. גנב: "שְׁנַיִם, יְשַׁלֵּם", כפל. מבעיר: "שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם, הַמַּבְעֵר אֶת־הַבְּעֵרָה", את כל הנזק. שומר חינם: אינו משלם אם נשבע ש"לֹא שָׁלַח יָדוֹ, בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ". שומר בהמה שנגנבה ממנו (בשכר): "וְאִם־גָּנֹב יִגָּנֵב, מֵעִמּוֹ--יְשַׁלֵּם, לִבְעָלָיו".
2. הגנב שבא בלילה במחתרת מניח שבעל הבית יעמוד מולו, ולכן הוא מוכן להרוג; מותר לבעל הבית להגן על עצמו: "אִם בָּא לְהָרְגְךָ, הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ". כשהשמש זרחה עליו, כלומר כשברור שאינו בא להרוג, "דמים לו", ואסור להרגו.
3. רש"י: נימוק חברתי, מי שהיה בעצמו גר לא יבזה גר, "מוּם שֶׁבְּךָ אַל תֹּאמַר לַחֲבֵרְךָ". רמב"ן: נימוק תאולוגי, ה' ראה את הלחץ במצרים והעניש את מצרים, וכך יגן על הגר: "אֲנִי רוֹאֶה דִּמְעַת הָעֲשׁוּקִים". הערכה אישית מנומקת.
4. בשני המקרים הנימוק הוא אמפתיה (הגר: "כי גרים הייתם"; העני: "במה ישכב") וה' שומע את הצעקה ("שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ"; "וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי"). אצל היתום והאלמנה יש גם עונש מפורש, "וְחָרָה אַפִּי".
5. הפסוק אומר "העני עמך"; רש"י מבין שעל המלווה לראות את עצמו במקומו של העני. הוא מוסיף מבט פנימי של אמפתיה: לא רק לא לקחת ריבית, אלא להבין את מצבו ולא לביישו.
6. כדי שלא יחשוב המלווה שמשכון של אדם לא הגון מותר להחזיק; ה' "חוֹנֵן וּמְקַבֵּל תְּחִנַּת כָּל אָדָם" גם כשאינו הגון. ספורנו: ה' נותן לאדם יותר מצרכיו "כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לְפַרְנֵס בּוֹ אֲחֵרִים", ולכן עליו להשיב את המשכון.
7. א. רכוש: דיני הגנב (א-ג), המבעיר (ה) או השומרים (ו-יד), שאלת התשלום ומידת האחריות. אדם: הגר, היתום, האלמנה והעני (כ-כו), שאלת הכבוד והקיום. ההבדל: הראשון נאכף בבית דין ונמדד בכסף; השני פונה למצפון, ועונשו בידי שמים. ב. זיכרון: "כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם, בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם"; רש"י: "מוּם שֶׁבְּךָ אַל תֹּאמַר לַחֲבֵרְךָ", או רמב"ן: "אֲנִי רוֹאֶה דִּמְעַת הָעֲשׁוּקִים". אמפתיה: "בַּמֶּה יִשְׁכָּב"; רש"י: "הֱוֵי מִסְתַּכֵּל בְּעַצְמְךָ כְּאִלּוּ אַתָּה עָנִי". ניקוד מוצע: סעיף א 8 (2 דוגמאות × 2, הסבר ההבדל 4); סעיף ב 12 (שני מפרשים × 4, שני ציטוטים × 2).

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ותלמוד בבלי מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: מעמד הר סיני ופרשת משפטים (שמות יט-כד) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, עיון בחוק המקראי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.